

Liv Anne Støren og Per Olaf Aamodt, NIFU STEP

Overgang til arbeidslivet blant høyere utdannede – kvaliteten og nytten av utdanningen

Innledning

I de senere år er det blitt økt interesse for kvaliteten i høyere utdanning, og det hevdnes ofte fra arbeidsgiverhold at nyutdannede med høyere utdanning fra norske læresteder ikke har tilstrekkelige eller relevante kunnskaper. Kvalitet er et bredt og mangfoldig begrep, og kvalitet kan vurderes ut fra ulike synsvinkler. Den rent faglige kvaliteten i studentenes læringsutbytte kan først og fremst vurderes av det faglige personalet i de respektive studiene, men det hersker stor enighet om at kvalitet i siste instans også handler om utbyttet av studiet i forhold til kravene i arbeidslivet. Ideelt kunne en ønske å kunne foreta en mest mulig objektiv vurdering av kvaliteten i jobbutførelsen og av utdanningens betydning i den sammenheng. Men i de aller fleste tilfellene må en nøye seg med å bruke arbeidstakernes egne vurderinger som grunnlag.

Denne artikkelen forsøker å belyse studienes kvalitet. Kvalitet i høyere utdanning kan bety mange ulike ting, og utdanningen har verdi langt utover å gi adgang til, eller kvalifisere, for et yrke. I denne artikkelen ser vi imidlertid hovedsakelig på kvalitet i forhold til arbeidslivets krav. Men også sider ved studiets innhold og undervisning belyses. Det er kandidatenes egne subjektive vurderinger vi bygger på, nærmere bestemt hvor fornøyd de er med studiet, lærestedet, undervisningen og relevansen for

arbeidslivet. Vi er særlig opptatt av hvilke forskjeller det er mellom ulike studier, og vi vil også forsøke å se vurderingene i lys av arbeidsmarkedstilpasningen.

En utdanning bidrar for det første til å gi adgang til, eller sertifisering for, et yrke. En bestemt utdanning kan være et krav, eller den bestemte utdanningen og kandidatens resultater har gitt et konkurransefortrinn i forhold til andre søkere. For det andre forutsettes det at utdanningen har gitt kandidaten bestemte kvalifikasjoner for utøvelsen av yrket. Vi bruker i denne artikkelen opplysninger som ble gitt av kandidater helt i begynnelsen av yrkeslivet (et halvt år etter eksamen), og av kandidater som har vært i jobb fem-seks år. Nyutdannede kandidaters vurderinger av sin utdanning vil i stor grad være påvirket av det første forholdet, mens de er i en opplæringsfase og ennå har liten erfaring med hvordan de utdanningsmessige kvalifikasjonene står i forhold til kravene i jobben. Kandidater som har vært i jobb i fem-seks år, kan derimot vurdere sin utdanning i lys av de yrkesmessige utfordringene også etter at de er blitt mer etablert, men det kan selvsagt også tenkes at de etter hvert har begynt å ta sine kvalifikasjoner for gitt og ikke lenger knytter dem til hva de lærte i løpet av studiet. I så fall er det sannsynlig at de vurderer nytten av utdanningen sin som lavere enn hva kandidater et halvt år etter eksamen gjør.

Hvorvidt disse forskjellene mellom nyutdannede og mer etablerte kandidater slår ut i retning av mer positiv eller mer negativ holdning til utdanningen, er et interessant spørsmål. I Norge er dette undersøkt for enkelte høyskoleutdanninger (Frøseth og Caspersen, 2008). Her fant en svært små forskjeller mellom vurderingene av utdanningene som studentene hadde i siste semester av studiet, og de vurderingene de hadde tre år senere.

Utdanningskvalitet er ikke en absolutt størrelse. Derfor kan vi få et langt bedre bilde av kvaliteten på de norske utdanningene – vurdert av kandidatene – dersom vi har anledning til å sammenlikne med kandidater fra andre land. Ett av de datasettene vi bygger på i denne artikkelen, REFLEX¹, er hentet inn gjennom et EU-finansiert prosjekt som omfattet 13 land. Dermed vil vi i denne artikkelen også belyse kvaliteten i de norske utdanningene i et internasjonalt lys.

NIFU STEP har flere tiårs tradisjon med å utføre kandidatundersøkelser. Dette gjelder vanligvis undersøkelser av situasjonen på arbeidsmarkedet blant nyutdannede et halvt år etter eksamen, som gjennomføres i november/desember omtrent annethvert år. Alle høyere grads kandidater (med unntak av leger) som er uteksaminert på våren, deltar i disse undersøkelsene. Varierende grupper av lavere grads kandidater, det vil si høyskolekandidater, har også deltatt ulike år. For første gang i 2007 var lavere grads kandidater fra universitetene, det vil si de nye bachelorutdanningene på universitetene, med i kandidatundersø-

kelsen et halvt år etter eksamen. Kandidatundersøkelsen 2007 er foreløpig den siste av disse undersøkelsene, og data fra denne benyttes i denne artikkelen (neste kandidatundersøkelse blir gjennomført før jul 2009).

I tillegg utfører instituttet også undersøkelser flere år etter eksamen. Etter- og videreutdanning og ulike former for tilpasning til arbeidsmarkedet er temaer som ofte inngår i disse undersøkelsene. Instituttets deltakelse i den internasjonale REFLEX-undersøkelsen passer inn i denne tradisjonen. Denne undersøkelsen var finansiert av EUs 6. rammeprogram. Prosjektet undersøkte arbeidsmarkedssituasjonen blant høyere utdannede i Europa fem-seks år etter eksamen, ulike sider ved deres kompetanse, utviklingen og bruken av denne kompetansen med videre.

«Kvalitetsvurderingen» av utdanningen er i vårt materiale basert på hvor fornøyd eller tilfredse kandidatene er med utdanningen og lærestedet, relevansen av utdanningen for arbeidslivet med videre, eller hvorvidt de anser at utdanningen har vært et godt grunnlag for yrkeskarrieren. Hva som ligger i det å være «fornøyd», eventuelt «tilfreds», er imidlertid ikke entydig og enkelt. Det kan være mange andre forhold som fører til en positiv vurdering enn at kvaliteten er høy. Det er for eksempel mulig å være fornøyd med utdanningen dersom den ikke har vært altfor krevende, i så fall er det snarere en negativ sammenheng mellom tilfredshet og kvalitet. Tilfredshet kan også henge sammen med forhold som er lite relevant for kvaliteten, for eksempel at byen lærestedet ligger i er trivelig, eller at man kan ha mye kontakt med venner og familie. Et godt sosialt miljø på studiestedet vil også fremme tilfredshet, men det representerer til dels en del av kvaliteten. Vi kan anta at de ferske kandidatene (og studentene) er mer påvirket av slike ikke-

¹ Akronymet som er prosjektets navn, REFLEX, refererer til «Research into Employment and professional FLEXibility». For nærmere opplysninger om REFLEX-undersøkelsen, se <http://www.fdewb.unimaas.nl/roa/reflex/>, Støren (2008) og Allen og van der Velden (2007).

faglige forhold enn de som avsluttet utdanningen for noen år siden. Endelig kan en positiv vurdering av utdanningen primært henge sammen med at dette var det studiet som studentene var interessert i, og/eller som ledet til et yrke de er interessert i. Det vil si at studiet var bra med tanke på den aktuelle studentens interesser, uten at det i og for seg sier noe om kvaliteten.

Vi har også spurt om vurderinger av lærestedet. Det kan være mange forhold som da ligger til grunn, og sannsynligvis legger de ulike respondentene vekt på ulike faktorer. Tilfredshet med lærestedet kan skyldes beliggenheten, for eksempel at det ligger nær hjemstedet eller på et sted som vurderes som attraktivt, det kan være faglige og ikke-faglige fasiliteter (undervisningslokaler, bibliotek, kantine og fasiliteter for fritid eller idrett). Respondenten kan også legge vekt på administrativ service, helsetilbud eller kulturtilbud. Endelig kan tilfredshet med lærestedet henge sammen med måten undervisningen er tilrettelagt på.

Kvaliteten på undervisningstilbudet kan best vurderes av studenter og av forholdsvis ferske kandidater. Dersom det har gått en del år, er det grunn til å anta at en slik vurdering har svakere reliabilitet. Mye vil være glemt, og vurderingene kan ha endret seg sammenliknet med det man mente under selve studiene. I vårt materiale av ferske kandidater (kandidatundersøkelsen 2007) har vi både spurt om undervisningskvaliteten generelt, og om veiledning og tilbakemelding. Det er mange forhold som kan legges til grunn for å vurdere undervisningskvaliteten: for eksempel lærernes kompetanse (slik den framstår for studentene), kvaliteten på selve undervisningsøktene (forelesninger, seminarer og liknende), og ulike former for praksis eller øvinger. Det kan være et problem at kandidatene skal gi en samlet

vurdering av mange fag eller lærere, der kvaliteten helt sikkert varierer mye. Det resultatet vi da får, blir et slags gjennomsnitt, og dermed er det også mulig at variasjonsbredden framstår som mindre enn den reelt sett er.

Problemstillinger

I denne artikkelen vil vi i den første delen undersøke hvordan nyutdannede kandidater samlet sett vurderer utdanningen sin, lærestedet og utdanningens relevans for arbeidslivet. Videre vil vi belyse hvordan kandidatene vurderer det faglige innholdet og undervisningskvaliteten. En viktig side ved studiekvaliteten er den veiledningen og tilbakemeldingen studentene har fått. I alle disse analysene vil vi sammenlikne studenter fra ulike studier.

I den andre delen av artikkelen bruker vi vurderinger fra kandidater som har arbeidserfaring gjennom fem-seks år. Vi har bedt dem om å vurdere studiets nytte for å starte yrkeskarrieren, for videre læring i jobben, for å utføre de nåværende arbeidsoppgavene og for den framtidige karrieren. Videre vil vi sammenlikne svarene fra de norske kandidatene med kandidater fra tolv andre land.

Til slutt vil vi gjennom bruk av multivariate analyser se på om forskjellene mellom landene består når vi kontrollerer for en rekke ulike forhold, blant annet i hvilken grad vurderingen av utdanning påvirkes av arbeidsmarkedssituasjonen.

Hvordan vurderer de nyutdannede kvaliteten?

Graden av tilfredshet med utdanningen, lærestedets relevans for arbeidsliv, faglig innhold, undervisningskvalitet og tilbakemelding/veiledning er registrert gjennom en femdelte skala fra «svært misfornøyd» til «svært fornøyd».

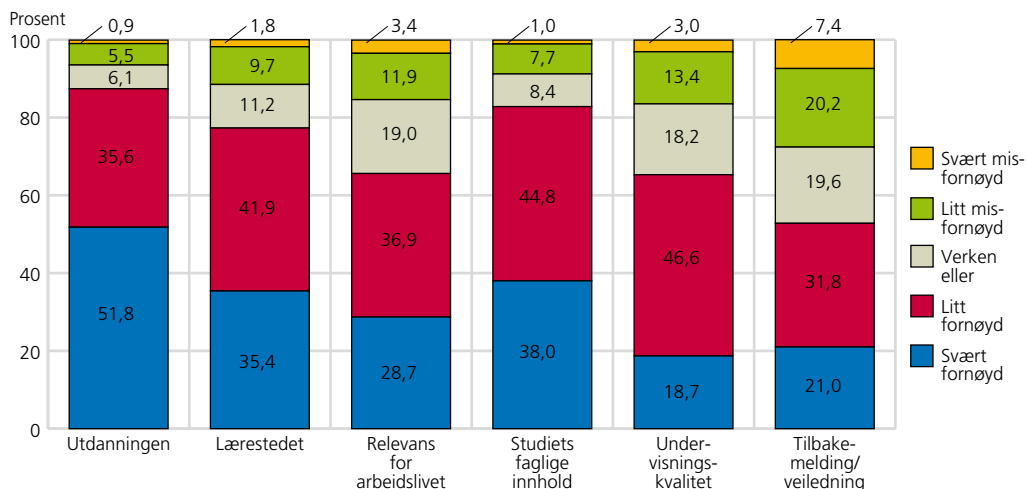
Kandidatene er gjennomgående tilfreds med studiene og lærestedet de har gått på. Det er et klart flertall som er litt fornøyd eller svært fornøyd, mens det er et klart mindretall som er litt eller svært misfornøyd. Vurderingene er klart mest positive når det gjelder den samlede vurderingen av studiet. Det betyr at de aller fleste av kandidatene har gjennomført en utdanning de ikke angrer på å ha valgt, og at både fag og yrkesmuligheter stemmer med interessene. Tilfredsheten er noe lavere for lærestedet, relevansen for arbeidslivet og studiets faglige innhold, og klart lavest for under-

visningskvalitet og spesielt tilbakemelding/veiledning. Det er naturlig at respondentene er mer kritiske i forhold til mer spesifikke faktorer som undervisning og tilbakemelding enn til utdanningen generelt.

Det er en betydelig grad av sammenheng mellom de ulike målene på tilfredshet, og korrelasjonen mellom dem er vist i tabell 1.

Alle spørsmålene er signifikant korrelert med hverandre. Høyest korrelasjon har «tilfredshet med studiets faglige innhold» og «tilfredshet med undervisningskvalite-

Figur 1. Grad av fornøydhet med ulike sider ved utdanningen. Alle utdanningsgrupper samlet. Kandidatundersøkelsen 2007. Prosent

Tabell 1. Korrelasjon mellom de ulike målene for vurdering av utdanningen.¹ Kandidatundersøkelsen 2007

	Samlet vurdering av høgskolen/universitetet	Tilfredshet med studiets faglige innhold	Tilfredshet med tilbakemelding/veiledning fra undervisningspers.	Tilfredshet med undervisningskvaliteten	Tilfredshet med studiets relevans i forhold til arbeidslivet
Samlet vurdering av utdanningen	0,553	0,582	0,399	0,459	0,459
Samlet vurdering av høgskolen/universitetet		0,531	0,505	0,567	0,351
Tilfredshet med studiets faglige innhold			0,399	0,595	0,443
Tilfredshet med tilbakemelding/veiledning fra undervisningspersonalet				0,565	0,32
Tilfredshet med undervisningskvaliteten					0,335

¹ Alle korrelasjonskoeffisienter er signifikante på nivå $p < 0,000$.

ten» (0,595), og «tilfredshet med studiets faglige innhold» og «samlet vurdering av utdanningen» (0,582).

«Tilfredshet med undervisningskvaliteten» er også høyt korrelert med «samlet vurdering av lærestedet» (0,567) og med «tilfredshet med tilbakemelding/veiledning fra undervisningspersonalet» (0,565). Tilbakemelding/veiledning er høyere korrelert med samlet vurdering av lærestedet (0,505) enn med samlet vurdering av utdanningen (0,399).

«Tilfredshet med studiets relevans for arbeidslivet» er svakere korrelert med de øvrige målene enn de andre tilfredshetsmålene, selv om også alle disse korrelasjonskoeffisientene er signifikante. Relevans for arbeidslivet er sterkest korrelert med «samlet vurdering av utdanningen» (0,459).

Generelt er det, som en kunne vente, sterkere sammenheng mellom vurderingen av lærestedet (samlet) og undervisningskvaliteten og tilbakemelding, enn mellom vurdering av utdanningen (samlet) og undervisningskvalitet og tilbakemelding. Det er imidlertid verdt å merke seg at

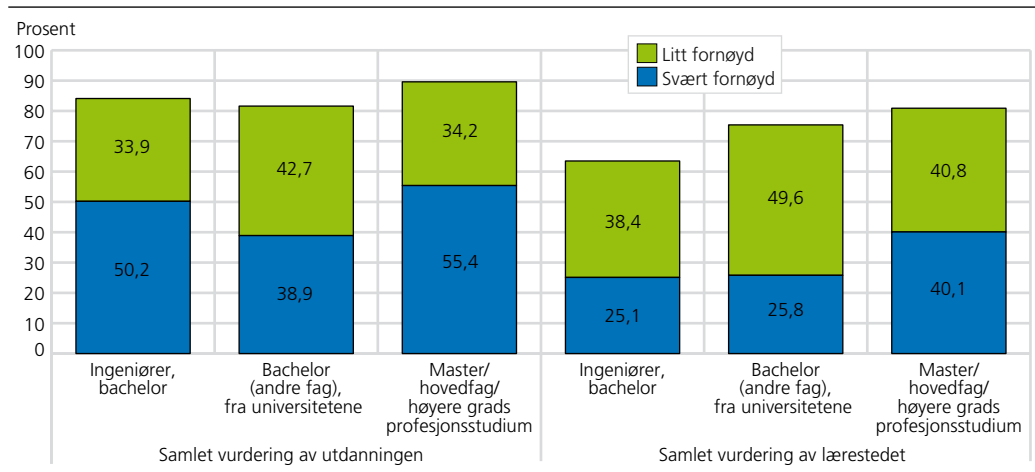
ingen ting synes å ha så stor betydning for vurdering av utdanningens faglige innhold som nettopp undervisningskvaliteten. Når bare 19 prosent av kandidatene er svært fornøyd med undervisningskvaliteten (47 prosent er «litt fornøyd») (se figur 1), kan resultatene tyde på at det er et klart forbedringspotensial når det gjelder undervisningskvaliteten, og at en slik forbedring vil øke studentenes faglige utbytte.

Forskjellige vurderinger blant ulike utdanningsgrupper

Vi vil nedenfor se på hvordan kandidatene fra ulike studier vurderer sin utdanning. Kandidatene er inndelt i tre hovedgrupper: ingeniører (bachelor), bachelorer fra universitetene, kandidater med mastergrad/hovedfag eller med høyere grads profesjonsutdanning. Bachelorer fra høyskolene utover ingeniørene, som sykepleiere, førskolelærere og så videre, var ikke med i kandidatundersøkelsen 2007. Vi har i figurene 2-4 bare tatt med andelen som er svært fornøyd og litt fornøyd.

Kandidater med høyere grads utdanning (master, hovedfag eller høyere grads profesjonsutdanning) er mest fornøyd, både

Figur 2. Andelen som etter en samlet vurdering er fornøyd med utdanningen/lærestedet. Kandidatundersøkelsen 2007. Prosent

med utdanningen og lærestedet. Denne gruppen vil for enkelthets skyld nedenfor omtales som *master*, selv om gruppen også blant annet omfatter hovedfagskandidater etter gammel ordning. Alle tre grupper er i høy grad fornøyd med utdanningen, men noe mindre fornøyd med lærestedet. Over halvparten av både ingeniørene og kandidater med mastergrad er svært fornøyd med utdanningen.

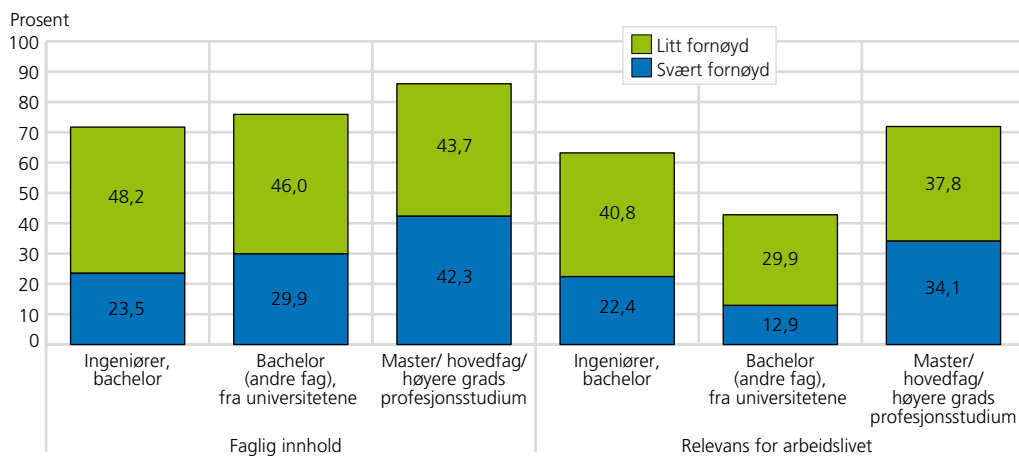
Det er relativt små forskjeller mellom ingeniører og kandidater med bachelorgrad fra universitetene i den samlede vurderingen av utdanningen, men andelen som er svært fornøyd, er høyere blant ingeniørene. Tilfredsheten med lærestedet er derimot større blant universitetsbachelorene enn ingeniørene.

Mastergradskandidatene er klart mest tilfreds med utdanningens faglige innhold, og kandidater med bachelorgrad fra et universitet er litt mer tilfreds enn ingeniørene. Det er ikke overraskende at masterne er mest fornøyd, de har hatt mulighet for å spesialisere seg i det faget de liker best gjennom et langt fagstudium, og samtidig vil studenter med lav interesse kunne ha

falt fra. Det er kanskje mer overraskende at de også er mest fornøyd med studiets relevans for arbeidslivet. Her skulle vi antatt at kandidater i et mer yrkesrettet studium, som ingeniørutdanning, ville ha vært mest fornøyd, men de er mye sjeldnere svært fornøyd med relevansen enn kandidatene med en høyere grad. Dette kan ha sammenheng med at ingeniørene i utgangspunktet hadde høye forventninger om yrkesrelevans som ikke blir oppfylt.

I NOKUTs evaluering av ingeniørutdanningen i 2008 (NOKUT, 2008) kommer det fram at de deler av arbeidslivet som ansetter ingeniører, generelt oppfatter at de nyutdannedes faglige kompetanse er god og relevant, men det er like fullt en oppfatning om at det er mangler i kandidatenes ingeniørferdigheter. En erfaring fra arbeidsgiveres ståsted er at ingeniørene ofte har begrensede kunnskaper i prosjektledelse, og har begrensede evner til å gjøre miljømessige og økonomiske vurderinger kombinert med de tekniske. Det er således ikke usannsynlig at mange av ingeniørene opplever en arbeidshverdag med utfordringer de ikke er blitt særlig godt forberedt på gjennom utdanningen.

Figur 3. Andelen som er fornøyd med det faglige innholdet/utdanningens relevans i forhold til arbeidslivet. Prosent. Kandidatundersøkelsen 2007. Prosent

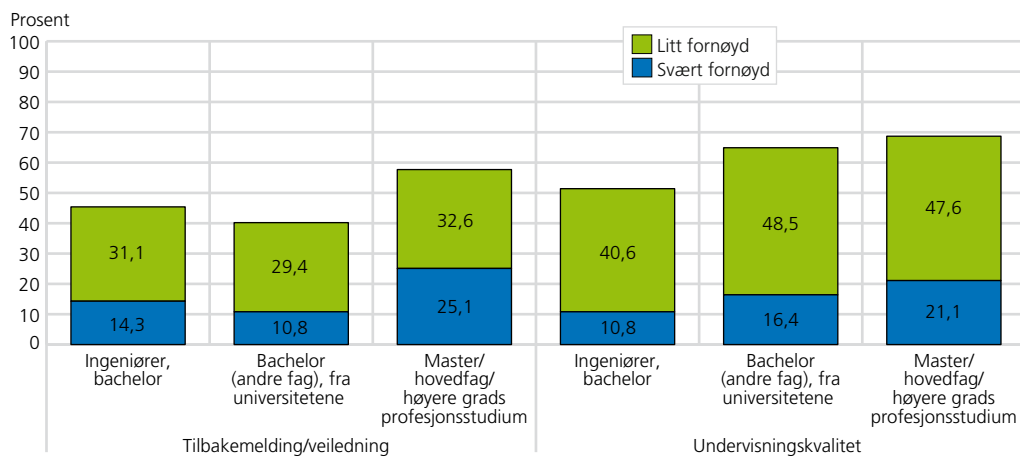
Det er ikke overraskende at bachelorstudiet ved universitetene skårer lavere med hensyn til utdanningsrelevans for arbeidslivet, siden dette studiet hovedsakelig fungerer som grunnlag for en mastergrad, og mange av de nye bachelorkandidatene hadde problemer med å få relevant arbeid (Arnesen, 2008; Arnesen og Waagene, 2009). Når bachelorstudiet først og fremst synes å fungere som grunnlag for en mastergrad, er dette bare delvis i tråd med intensjonene til kvalitetsreformen i høyere utdanning, som ble innført i 2003. Både fra myndigheter og læresteder har det også vært et ønske at mange av bachelorutdanningene på universitetene skal være yrkesrettet og gi en «ferdig» utdanning som kan benyttes i arbeidslivet (KUF, 2001; Michelsen og Aamodt, 2006, s. 20).

Masterne er også klart mest tilfreds med undervisningskvaliteten og med tilbakemelding og veiledning (figur 4). Forskjellen er klarest når det gjelder tilbakemelding og veiledning. Det er ikke unaturlig, all den tid de i sitt arbeid med en avhandling er inne i et organisert veiledningsforhold. Til tross for at kvalitetsreformen har hatt som intensjon å bedre tilbakemeldingen også

til lavere grads studenter, er tilfredsheten relativt moderat, men det betyr nødvendigvis ikke at tilbakemeldingen er uendret sammenliknet med hvordan situasjonen var tidligere (vi har ikke sammenliknbare data fra tidligere undersøkelser). At ingeniørene er litt mer fornøyd med tilbakemelding/veiledning enn kandidater med en bachelorgrad fra universitetene, er heller ikke overraskende, de er inne i mer stramme organiserte studier og får ofte tilbakemelding og veiledning i forbindelse med øvinger. Både høyere og lavere grads kandidater fra universitetene er betraktelig mer tilfreds med undervisningen enn ingeniørene.

Resultatene kan umiddelbart synes å avvike noe fra resultater fra SSBs levekårsundersøkelse i 2005 (Aamodt mfl., 2006), som blant annet viste at rundt 50 prosent av bachelorstudentene ved universitetene hadde fått tilbakemelding på utkast til individuelle oppgaver. Videre var det over halvparten av lavere grads studenter, men bare 40 prosent av mastergradsstudentene, som i stor grad eller svært stor grad mente at de hadde fått konstruktive tilbakemeldinger. I figur 4 ser vi at 40 prosent av bachelorstudentene og nesten

Figur 4. Andelen som er fornøyd med tilbakemelding og veiledning/undervisningskvaliteten. Kandidatundersøkelsen 2007. Prosent

60 prosent av mastergradsstudentene var litt eller svært fornøyd med tilbakemeldingen. Vi har ikke noen god forklaring på disse tilsynelatende motstridende resultatene, bortsett fra at «konstruktive tilbakemeldinger» er noe annet enn å være fornøyd.

Igjen ser vi, når vi ser alle de tre spørsmålene under ett, at masterne er mest fornøyd. Når det gjelder faglig innhold og undervisningskvalitet, står ikke vurderingene til universitetsbachelorene tilbake for ingeniørenes. Blant ingeniørene var det en høyere andel som var svært fornøyd med utdanningen etter en samlet vurdering (figur 2), og som anså at studiet var relevant (figur 3), enn tilsvarende blant universitetsbachelorene, og figur 4 viser nokså små forskjeller mellom de to gruppene i vurderingen av tilbakemelding/veiledning. Imidlertid er universitetsbachelorene vel så fornøyd som ingeniørene med det faglige innholdet og undervisningskvaliteten. Men andelen som er svært fornøyd med undervisningskvaliteten, kan vel likevel sies å være urovekkende lav, i alle grupper.

Rangering av utdanningsgruppene etter grad av tilfredshet

Vi har inndelt våre utdanningsgrupper etter hvilket fagfelt de var utdannet innenfor (se tekstboks). Vi har da, i all hovedsak, benyttet det andre sifferet i SSBs utdanningsstandard (SSB, 2001). Inndelingene som er beskrevet i tekstboksen, innebærer at vi har kategorisert utdanningene i 17 grupper. Disse gruppene er i tabell 2 rangert etter andelen som etter en samlet vurdering sa seg svært fornøyd med lærestedet eller svært fornøyd med utdanningen.

Sammenlikner vi rangeringen av vurderingen av lærestedet (tabell 2) med tilsvarende rangering av samlet vurdering av utdanningen (tabell 3), finner vi med

få unntak det samme mønsteret. Den lille gruppen som har utdanningen innenfor sikkerhetsfag/logistikk, er mest fornøyd etter begge parametre, dernest følger de fleste andre høyere grads-utdanningene, og de ulike universitetsutdanningene på bachelornivå er blant dem med lavest andel fornøyd etter begge parametre. Det er altså ingen av universitetsbachelorutdanningene som peker seg spesielt positivt ut.

Inndeling av utdanningsgruppene

- Ingeniørene faller, så godt som alle, innenfor fagfeltet naturvitenskap og teknologi. En liten gruppe av ingeniørene har kode for fagfeltet «samferdsels- og sikkerhetsfag og andre servicefag». Disse er slått sammen med de øvrige ingeniørene. På masternivå har vi også en liten gruppe innenfor fagfeltet «samferdsels- og sikkerhetsfag og andre servicefag». Disse er alle utdannet innenfor logistikk eller sikkerhetsfag.
- Vi har delt opp det store fagfeltet «samfunnsfag og juridiske fag», slik at juristene og psykologene utgjør egne grupper. Resten er samfunnsvitere, som statsvitere, sosiologer, samfunnsøkonomer og så videre.
- Fagfeltet «helse-, sosial- og idrettsfag» har vi delt opp på masternivå, fordi idrettsfag skiller seg såpass mye fra helse- og sosialfag. Masterkandidater i idrettsfag danner derfor en egen kategori. På bachelornivå gjelder fagfeltet «helse-, sosial- og idrettsfag» bare helsefag (helseøkonomi og liknende, ikke sykepleiere). På master-/hovedfagsnivå omfatter dette fagfeltet tannleger, farmasøyter og en rekke ulike masterutdanninger innenfor helse- og sosialfag (ikke leger, som ikke er med i kandidatundersøkelsen et halvt år etter eksamen på grunn av legenes turnusordning).
- Fagfeltet lærerutdanning og utdanninger i pedagogikk omfatter bare pedagogikk og spesialpedagogikk på lavere grads nivå (siden verken allmennlærere eller førskolelærere var med i kandidatundersøkelsen 2007), og på høyere grads nivå omfatter dette fagfeltet i all hovedsak pedagogikk, og svært få lektorer.

Tabell 2. Rangering av utdanningsgrupper, etter andelen som er svært fornøyd med lærestedet. Kandidatundersøkelsen 2007

	Prosent svært fornøyd	N (veid) ¹
Sikkerhetsfag, master/hovedfagsnivå	(63,2)	19
Økonomisk-administrative fag, master/hovedfagsnivå	60,6	343
Idrettsfag, master/hovedfagsnivå	48,6	70
Primærnæringsfag, master/ hovedfagsnivå	46,3	54
Naturvitenskap, master/hovedfagsnivå	45,2	901
Økonomisk-administrative fag, bachelor	(43,8)	16
Psykologi, master/hovedfagsnivå	39,8	133
Humaniora, master/hovedfagsnivå	37,9	741
Helse/sosial, master/ hovedfagsnivå	37,9	298
Pedagogiske fag, master/ hovedfagsnivå	36,7	313
Samfunnsfag, master/ hovedfagsnivå	32,9	575
Helsefag*, bachelor	31,3	32
Humaniora, bachelor	27	411
Ingeniører	25,1	849
Samfunnsfag, bachelor	24	434
Pedagogiske fag, bachelor	20	25
Jus, master/cand.jur.	17,1	234
Snitt/total	35,4	5448

¹ Innenfor de største fagfeltene blant høyere grads kandidater var det trukket utvalg til kandidatundersøkelsen 2007. Dette gjaldt både humaniora, samfunnsfag, jus, pedagogikk og naturvitenskapelige fag. Veiingen i kandidatundersøkelsen 2007 innebærer at de veide N'ene som refererer til antall personer med høyere grad innenfor disse fagfeltene, er «blåst opp».

Tabell 3. Rangering av utdanningsgruppene, etter andelen som er svært fornøyd med utdanningen. Kandidatundersøkelsen 2007

	Prosent svært fornøyd	N (veid)
Sikkerhetsfag, master/ hovedfagsnivå	(68,4)	19
Økonomisk-administrative fag, master/hovedfagsnivå	67,1	347
Jus, master/cand.jur.	64,1	234
Helse/sosial, master/hovedfagsnivå	59	300
Naturvitenskap, master/hovedfagsnivå	56	903
Pedagogiske fag, master/hovedfagsnivå	55,2	319
Psykologi, master/hovedfagsnivå	52,2	134
Humaniora, master/hovedfagsnivå	51,7	744
Ingeniører	50,2	855
Samfunnsfag, master/hovedfagsnivå	49,3	580
Idrettsfag, master/hovedfagsnivå	47,1	70
Primærnæringsfag, master/hovedfagsnivå	42,6	54
Humaniora, bachelor	41,8	414
Samfunnsfag, bachelor	37,7	438
Økonomisk-administrative fag, bachelor	(31,3)	16
Helsefag*, bachelor	29	31
Pedagogiske fag, bachelor	28	25
Snitt/total	51,8	5 483

Et spesielt funn gjelder jussutdanningen. Den skårer lavest av alle når det gjelder andelen som er svært fornøyd med lærestedet, men er blant dem som kommer høyest når det gjelder samlet vurdering av utdanningen. Vi har undersøkt om det er spesielle ting juristene er misfornøyd med, ved å se hvordan denne gruppen svarer på tilfredshets spørsmålene nevnt i figurene 1-4 over, og det kommer fram at *juristene er spesielt lite fornøyd med tilbakemelding og veiledning fra undervisningspersonalet, og er også lite fornøyd med undervisningskvaliteten*. De er derimot fornøyd med det faglige innholdet, og med utdanningens relevans for arbeidslivet.

Tilfredshet med utdanningen i lys av tilpasning på arbeidsmarkedet

Vi har ovenfor sett på hvordan kandidatene vurderte sin utdanning uavhengig av deres arbeidsmarkedssituasjon, fordi det er av interesse å få vite alles vurdering av utdanningen, uansett om de studerte videre, var sysselsatte eller arbeidsledige. På den annen side kan arbeidsmarkedssituasjonen influere på hvordan en vurderer utdanningen. Det er vanskelig å si hva som er årsak til hva i den forbindelse. En utdanning som er av lav eller middels kvalitet, eller har lav relevans, kan gi vansker på arbeidsmarkedet. Men vansker på arbeidsmarkedet kan også påvirke den subjektive vurderingen av utdanning, selv om kvaliteten på utdanningen ikke var dårlig. På den annen side var det en relativt god arbeidsmarkedssituasjon for de fleste kandidater høsten 2007. Det var da meget stor etterspørsel etter arbeidskraft, og det var derfor lettere å få innpass i arbeidsmarkedet for nyutdannede enn det som er vanlig. En kan derfor anta at de subjektive vurderingene som følge av en vanskelig arbeidsmarkedssituasjon skulle spille mindre rolle.

Arbeidsmarkedssituasjonen varierte ganske mye mellom utdanningsgruppene. Riktignok var det mange av dem som hadde

tatt en bachelorgrad som ikke meldte seg på arbeidsmarkedet, men fortsatte å studere, fordi deres plan var å ta en mastergrad eller tilsvarende. Like fullt var arbeidsmarkedssituasjonen til universitetsbachelorere som meldte seg på arbeidsmarkedet, betydelig vanskeligere enn for de fleste andre gruppene (Arnesen 2008, Arnesen og Waagene, 2009).

Vi har utført en regresjonsanalyse hvor vi undersøker om forskjellene mellom utdanningsgruppene er signifikante også når vi tar hensyn til forekomst av overkvalifisering² og arbeidsledighet.³ Resultatet vises i tabell 4. Her ser vi bare på kandidater som tilhørte arbeidsstyrken (sysselsatte pluss arbeidsledige), og vi har også kontrollert for kjønn (men ikke alder, som viste seg å være uten betydning) i tillegg til fagfelt. Resultatet av analysen viser at jenter er mer fornøyd med utdanningen, og at er det klart signifikante forskjeller mellom mange utdanningsgrupper uavhengig av arbeidsmarkedssituasjon.⁴ Med forbehold om at det er et lavt tallgrunnlag for bachelorkandidater i økonomisk-administrative fag, er det et interessant resultat at personene i denne

² Overkvalifiserte har svart at det overhodet ikke behøves noen form for høyere utdanning i den jobben de har.

³ Arbeidsledige omfatter alle som var uten inntektsgivende arbeid (det vil si var ikke sysselsatte), og som i tillegg oppfylte minst én av følgende betingelser: 1) oppfattet seg som hovedsakelig arbeidsledig og hadde søkt arbeid, 2) oppfattet seg ikke som hovedsakelig yrkesaktiv eller arbeidsledig, men hadde søkt arbeid de siste fire ukene forut for undersøkelsestidspunktet og kunne ha påtatt seg arbeid i undersøkelsesuka, 3) var i nærmere definerte arbeidsmarkedstiltak.

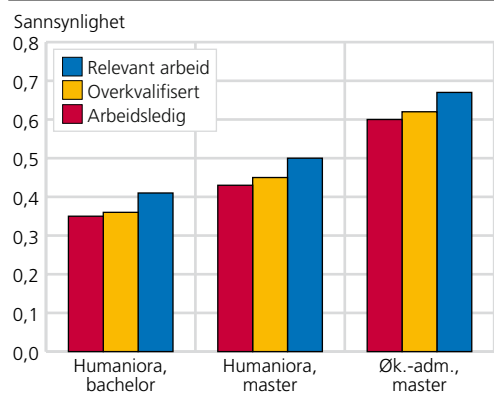
⁴ Selv om det er klare forskjeller mellom utdanningsgruppene, forklarer variablene i regresjonen lite av den totale variasjonen i andel som var svært fornøyd med utdanningen, slik at andre forhold enn de vi har trukket inn, spiller en stor rolle. Dette kan for eksempel være ulike lokale forhold, som faller utenfor rammen for våre analyser.

gruppen er minst fornøyd, mens kandidater med høyere grad innenfor samme fagområde er mest fornøyd.

Noen av resultatene som kan beregnes ut fra analysene i tabell 4, er illustrert i figur 5. Vi har her vist resultater for enkelte utdanningsgrupper, og ikke valgt grupper der tallgrunnlaget er lavt.

Forskjellene er ganske store mellom de utvalgte utdanningsgruppene vi har illustrert resultatet for i figur 5, mens forskjellen med hensyn til andel som er fornøyd, er mindre etter arbeidsmarkedsstatus.⁵ Dette viser at selv om arbeidsmarkeds-situasjonen i noen grad påvirker tilfredsheten med utdanningen, er det andre forhold ved de ulike studiene som betyr mer.

Figur 5. Beregnet sannsynlighet for å være svært fornøyd med utdanningen i ulike utdanningsgrupper, etter arbeidsmarkedsstatus. Kandidatundersøkelsen 2007

⁵ Vi har i modellen i tabell 4 ikke tatt hensyn til at effekten av arbeidsmarkedsstatus kan variere mellom utdanningsgruppene. Det er altså den gjennomsnittlige effekten for hele utvalget som er benyttet i beregningene i figur 5, det vil si at effekten er satt til å være den samme for alle gruppene.

Tabell 4. Logistisk regresjon av sannsynligheten for å være svært fornøyd med utdanningen. Personer i arbeidsstyrken. Kandidatundersøkelsen 2007¹

	B	S.E.
Arbeidsledig	-0,289	0,153
Overkvalifisert (Relevant arbeid er referanse)	-0,217	0,094
Humaniora, bachelor	-0,283	0,154
Pedagogiske fag, bachelor	-0,309	0,502
Samfunnsfag, bachelor	-0,408	0,157
Økonomisk-administrative fag, bachelor	-1,160	0,665
Ingeniør	0,075	0,119
Helsefag ¹ , bachelor	-0,667	0,443
Humaniora, master/ hovedfagsnivå	0,087	0,115
Pedagogiske fag, master/ hovedfagsnivå	0,208	0,143
Psykologi, master/ hovedfagsnivå	0,180	0,197
Jus, master/cand.jur.	0,637	0,164
Økonomisk-administrative fag, master/hovedfagsnivå	0,764	0,145
Naturvit, master/ hovedfagsnivå	0,334	0,110
Helse/sosial, master/ hovedfagsnivå	0,381	0,148
Idrettsfag, master/hovedfag	-0,017	0,258
Primærnæringsfag, master/ hovedfagsnivå	-0,130	0,295
Sikkerhetsfag, master/ hovedfagsnivå	0,865	0,502
(Samfunnsfag, master/ hovedfag=referanse)		
Jente (gutt er referanse)	0,117	0,064
Konstant	-0,069	0,094
Pseudo R ² (Nagelkerke) ²	0,035	
Tallet på observasjoner (uveid)	3 628	

¹ Koeffisienter i uthevet skrift (og ikke kursiv) er signifikante på nivå $p < 0,05$. Koeffisienter i uthevet skrift og kursiv er signifikante på nivå $p < 0,01$.

² «Nagelkerke» er ett av flere mulige mål på Pseudo R², som igjen er et mål på i hvilken grad de uavhengige variablene i en modell bidrar til å forklare den totale variasjonen på den avhengige variabelen. Målet gir ikke samme mulighet til matematisk umiddelbar tolkning som justert R² i OLS (lineær) regresjonsanalyse.

Resultater fra den internasjonale REFLEX-undersøkelsen fem-seks år etter eksamen

Til nå har vi presentert resultater som omhandler vurderingen av utdanningen blant kandidater *et halvt år etter* eksamen. Nedenfor skal vi presentere vurderinger av utdanningen *fem-seks år etter* eksamen, altså blant personer som, med unntak av eventuell etter-/videreutdanning, omsorgspermisjoner og annet, har vært fem-seks år i arbeidslivet. Disse personene ble uteksaminert i 1999/2000, og undersøkelsen er gjennomført fra april til september 2005. Dataene er fra den internasjonale REFLEX-undersøkelsen.

Personer som har vært i arbeidslivet noen år, har flere holdepunkter for å vurdere utdanningens relevans for arbeidslivet, og har også hatt flere muligheter til å få benyttet sin utdanning, og erfare hvorvidt den har vært nyttig for dem. Selv om spørsmålsformuleringene i de to undersøkelsene er forskjellige, vil vi få enkelte holdepunkter for hvorvidt de som har mer erfaring, vurderer utdanningen sin mindre positivt, eventuelt *mer positivt*, enn hva de nyutdannede gjør. Vi vil også se om det er *det samme mønsteret av forskjeller mellom utdanningsgruppene* som vi ovenfor har sett angående de nyutdannede. Både ingeniører og personer med master-/hovedfagsutdanning var med i begge undersøkelsene. Når det gjelder andre bachelorer, er imidlertid utvalgene forskjellige. I REFLEX-undersøkelsen omfatter kandidater på bachelornivå personer med tre-fire års høgscoleutdanning, *ikke* bachelorer fra universitetene, som Kandidatundersøkelsen 2007 omfattet.⁶ Resultatene vi ovenfor

har beskrevet for kandidatundersøkelsen 2007, viste at bachelorer fra universitetene vurderte sin utdanning langt mindre positivt enn masterne. Det vil være interessant å se om vi finner forskjell mellom masterne og bachelorene også når bachelorutdanningen refererer til en mer yrkesrettet høgscoleutdanning. Dette gjelder lærerutdanning, sykepleierutdanning og så videre.

Ved å bruke REFLEX-dataene har vi også muligheter til å sammenlikne de norske kandidatenes vurderinger med tilsvarende resultater fra kandidater i andre land. Det skal vi gjøre senere i denne artikkelen, men først skal vi konsentrere oss om de norske kandidatene.

Ytterligere en dimensjon kan nevnes, og det gjelder vurderinger av utdanninger før og etter kvalitetsreformen. Vurderingene av utdanningen som vi har presentert ovenfor, er fra personer som er utdannet *etter* at kvalitetsreformen ble innført. Svarene fra dem som deltok i REFLEX-undersøkelsen, gjelder utdanninger *før* kvalitetsreformen ble innført. Selv om resultatene i REFLEX-undersøkelsen og kandidatundersøkelsen 2007 av flere grunner ikke er direkte sammenliknbare, vil det kunne være av interesse å se om vi finner samme mønster av forskjeller mellom utdanningsgrupper blant dem som er utdannet før kvalitetsreformen ble innført, og dem som er utdannet etter.

Fornøyd med utdanningen og lærestedet?

Vi starter med et spørsmål fra REFLEX-undersøkelsen som i noen grad er sammenliknbart med spørsmålene i kandidatundersøkelsen 2007 som gjaldt grad av fornøydhet med utdanningen og lærestedet (figur 1 og 2). I REFLEX-undersøkelsen gjelder dette et spørsmål om kandidatene ville valgt samme studium og lærested om igjen.

⁶ Bachelorutdanning på universitetene fantes ikke den gang; dette ble innført med kvalitetsreformen i 2003. Cand.mag.-utdannede fra universitetene var i liten grad registrert i utdanningsstatistikken, og kunne ikke benyttes som grunnlag for utvalgsundersøkelsen.

Tabell 5. **Ville du valgt det samme studiet ved det samme lærestedet i dag? REFLEX-undersøkelsen**

	Ingeniører ¹	Andre høgskole- bachelorer ¹	Master/ hovedfags- nivå	Alle
Ja	64	62,8	67,4	64,2
Nei, et annet studium ved samme lærested	9,3	7,1	11,8	8,6
Nei, det samme studiet ved et annet lærested	11,2	8,6	4,7	7,7
Nei, et annet studium ved et annet lærested	14,3	20,6	15,6	18,6
Nei, jeg ville ikke studert i det hele tatt	1,2	1	0,5	0,9
N, Uveid ²	142	1 192	770	2 104

¹ISCED 97 er benyttet som basis for inndelingen av utdanningene i REFLEX-undersøkelsen. Her er inndelingen ordnet slik at den best mulig er tilpasset inndelingen fra kandidatundersøkelsen. Det betyr at IKT-utdannede (som ikke er innenfor "engineering", men innenfor "science" (naturvitenskap) i ISCED), er slått sammen med ingeniører. Utdanningene på bachelornivå i denne undersøkelsen gjelder (for Norge) høgskoleutdanninger. De omfatter også fireårig lærerutdanning, og (den gang) fireårig siviløkonomutdanning.

²Det ble utarbeidet vektorer i hvert av landene for å korrigere for skjevhet mellom populasjon og utvalg med hensyn til fagfelt og type utdanning. I tillegg benyttes også en vekt for å gjøre utvalgsstørrelsen i hvert land lik, dvs. 2 000, for at ikke land med store utvalg skal telle mer enn andre land i totalgjennomsnittet. Disse vektene er kombinert i en felles vekt som benyttes for alle tall som presenteres i denne artikkelen. Et unntak her er resultater fra multivariate regresjonsanalyser (se tabell A.1) der det kontrolleres for et stort sett av variable, herunder variable som har vært basis for vektingen. Regresjonsanalysen baserer seg på en seleksjon som gjør at ingen land overstiger 2 000 observasjoner.

Av alle kandidatene ville 73 prosent valgt samme lærested om igjen, og de aller fleste av disse (64 prosent av alle kandidatene) ville valgt det samme studiet. 72 prosent ville valgt samme studium om igjen, og de aller fleste av disse (64 prosent av alle kandidatene) ville valgt samme lærested. Dette er langt flere enn andelen av nyutdannede i 2007 som sa seg svært fornøyd med henholdsvis utdanningen og lærestedet (figur 1 og 2), men lavere enn den samlede andelen som var «litt fornøyd og svært fornøyd». Det er ikke mulig direkte å sammenlikne tallene. En kan anta at de som var svært fornøyd tilhører en gruppe som senere ville svart at de ville valgt samme studium og lærested om igjen, mens dette er mer usikkert når det gjelder dem som svarer «litt fornøyd». Hvis vi sammenlikner med andelen som svarte «svært fornøyd» et halvt år etter eksamen, kan det synes som kandidatene fem-seks år etter eksamen vurderer utdanningen sin (enda) mer positivt enn et halvt år etter, særlig gjelder dette vurderingen av lærestedet. I kandidatundersøkelsen 2007 var det flere som var fornøyd med utdanningen enn med lærestedet. Svarene i REFLEX-undersøkelsen gir et noe annerledes inntrykk, her er det minst like mange som ville valgt samme lærested om igjen (fem-seks år etter eksamen) som selve studiet. Blant masterne er det noe flere som ville valgt samme lærested om igjen (79 prosent) enn som ville valgt samme studium om igjen (72 prosent). Blant ingeniørene og de andre bachelorene/høgskoleutdannede er det knapt noen forskjeller med hensyn til vurdering av utdanning versus lærested.

De høgskoleutdannede er ved tilbakeblikk fornøyd med studium og lærested i nesten samme omfang som mastere og ingeniører. Ovenfor så vi at i undersøkelsen et halvt år etter eksamen (kandidatundersøkelsen 2007) var universitetsbachelorene mindre fornøyd enn masterne.

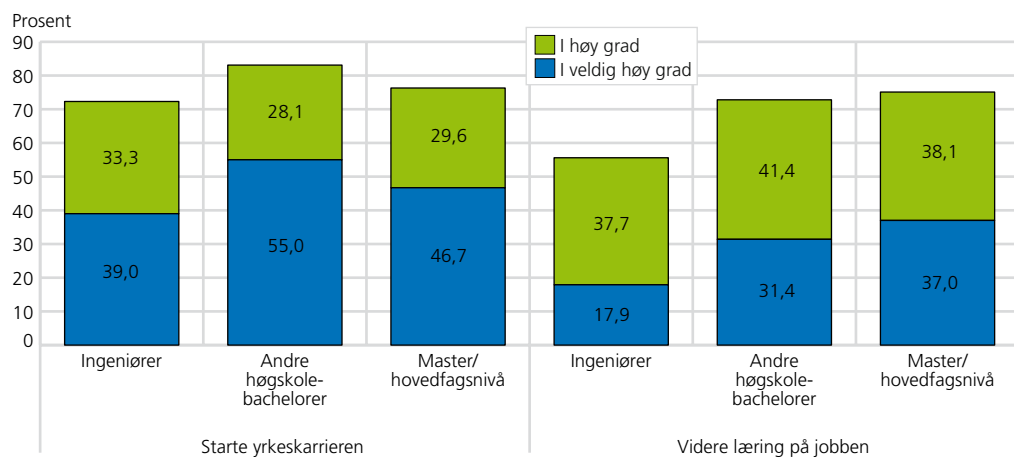
Hovedinntrykket er uansett en relativt stor grad av fornøydhet med utdanningen fem-seks år etter eksamen, ved at flertallet i alle grupper faktisk ville valgt både samme studium og samme lærested om igjen. Men det er også mulig å se det omvendt, at det tross alt også er omtrent en av tre som ikke ville ha valgt samme studium og lærested.

Ellers ser vi at også i REFLEX-undersøkelsen er det tendenser til at det er masterne som er mest fornøyd med lærestedet, på samme måte som i kandidatundersøkelsen 2007, men masterne skiller seg ikke så klart positivt ut i forhold som i kandidatundersøkelsen 2007. En grunn til dette er trolig at høgskolegruppene (utover ingeniørene) som var med i REFLEX-undersøkelsen, representerer en helt annen gruppe

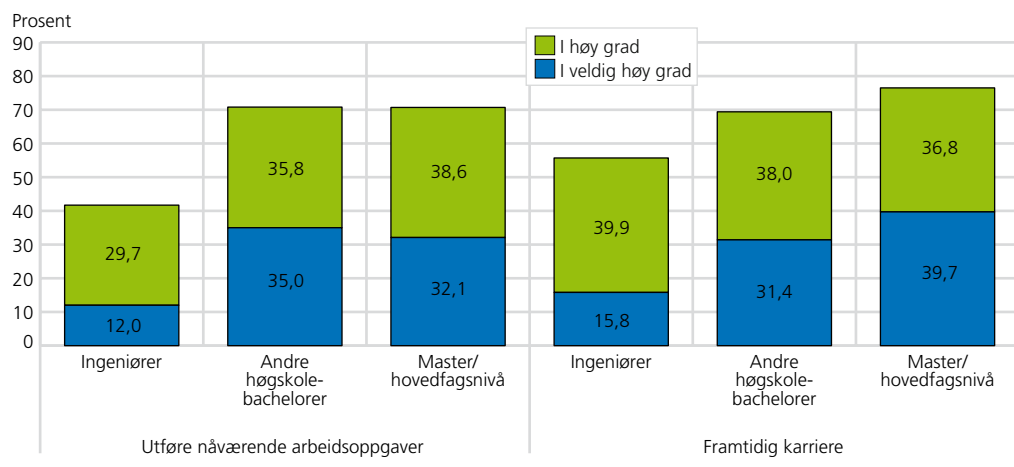
kandidater enn universitetsbachelorene som var med i kandidatundersøkelsen et halvt år etter eksamen i 2007.

Tendensen i REFLEX-undersøkelsen til at høgskolebachelorene (utover ingeniørene) i stor grad var fornøyd, ser vi også i svarene på andre spørsmål i undersøkelsen om nytten av utdanningen for yrkeskarrieren. Figur 6 viser svarene på to av disse spørsmålene.

Figur 6. Prosentandel i ulike utdanningsgrupper som svarte at utdanningen i høy eller veldig høy grad var et godt grunnlag for å begynne yrkeskarrieren/ for videre læring på jobben. REFLEX-undersøkelsen

Figur 7. Prosentandel i ulike utdanningsgrupper som svarte at utdanningen i høy eller veldig høy grad var et godt grunnlag for å utføre nåværende arbeidsoppgaver/ for framtidig karriere. REFLEX-undersøkelsen

Det er *ikke* ingeniørene, men de som er utdannet fra andre yrkesrettede høgskoleutdanninger (lærere og så videre), som oftest svarer positivt på spørsmål om studiet ga et godt grunnlag for å begynne yrkeskarrieren. Masterne svarer også oftere enn ingeniørene positivt når det gjelder direkte nytte i arbeidslivet, på samme måte som vi så i resultatene fra kandidatundersøkelsen 2007 (figur 3). Om vi sammenlikner med svarene blant de nyutdannede i figur 3, ser vi tendenser til at kandidatene vurderer relevansen av utdanningen for arbeidslivet mer positivt fem-seks år etter eksamen enn et halvt år etter eksamen. Ingeniørene vurderer nytten av utdanningen litt lavere enn de andre gruppene, særlig gjelder det hvorvidt den var et godt grunnlag for videre læring på jobben.

Et annet eksempel fra REFLEX-undersøkelsen gjelder kandidatenes svar på spørsmål om utdanningen ga et godt grunnlag for å utføre nåværende arbeidsoppgaver, og for framtidig karriere (figur 7).

På begge disse to spørsmålene er ingeniørene mindre positive enn kandidater fra yrkesrettede høgskoleutdanninger og masterne. Gjennomgående er altså svarene fra ingeniørene minst positive, mens det er svært små forskjeller mellom masterne og høgskoleutdannede (utenom ingeniørene).

Sammenlikner vi fordelingen av svarene fra REFLEX-undersøkelsen med fordelingen av svarene fra Kandidatundersøkelsen 2007, og konsentrerer oss om ingeniører og mastere som var med i begge undersøkelser, så finner vi det samme mønsteret. *Masterne gir oftest positive vurderinger av utdanningen*, enten det er et halvt år etter eksamen, eller fem-seks år etter eksamen, og altså enten utdanningen er avsluttet før eller etter at kvalitetsreformen ble innført.

Undersøkelsene er imidlertid ikke egnet til å evaluere om kandidatene som ble utdan-

net etter kvalitetsreformen ble innført, er mer eller mindre fornøyde med utdanningens relevans og nytte for arbeidslivet enn kandidater utdannet *før* kvalitetsreformen. Dessverre foreligger ikke sammenliknbare tall for universitetsbachelorer fem-seks år etter eksamen, fordi en tilnærmet sammenliknbar gruppe, nemlig cand. mag.-kandidater fra universitetene, ikke lot seg identifisere og ikke kunne være med i REFLEX-undersøkelsen. I kandidatundersøkelsen 2007 hadde vi heller ikke med tilsvarende høgskolegrupper (utover ingeniører) som var med i REFLEX-undersøkelsen. Vi kan derfor ikke trekke den konklusjonen at universitetsbachelorer er mindre fornøyde enn en tilnærmet sammenliknbar gruppe av cand. mag.-kandidater utdannet før kvalitetsreformen, og vi vet ikke om høgskolebachelorer (utover ingeniørene) ville kommet ut med særlig positive resultater om de hadde vært med i kandidatundersøkelsen 2007. Det er like fullt påfallende at universitetsbachelorer som er utdannet etter kvalitetsreformen (kandidatundersøkelsen 2007), er de som er minst fornøyde av dem som var med i kandidatundersøkelsen. Motsatt kom høgskolebachelorer (utover ingeniørene), altså profesjonsutdanninger som var med i REFLEX-undersøkelsen, ut med positive resultater på nivå med masterne i denne undersøkelsen.

Internasjonale sammenlikninger

De norske kandidatene har gjennomgående positive vurderinger av utdanningen. Er kandidatene i de andre landene som deltok i undersøkelsen, like positive?

De norske kandidatene er betydelig mer positive i sin vurdering av hvorvidt utdanningen var et godt grunnlag for å begynne yrkeskarrieren, enn kandidatene i de øvrige tolv landene som var med i REFLEX-undersøkelsen. Det er særlig andelen som svarer i «veldig høy grad», som er høyere i det norske

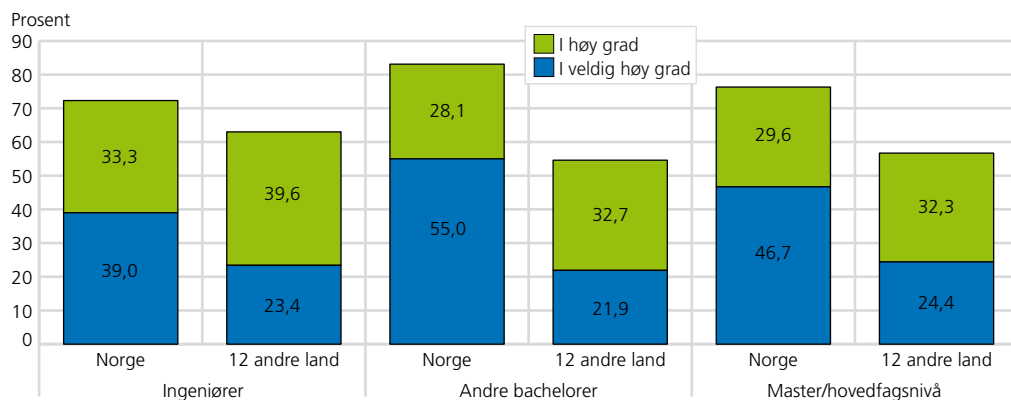
utvalget. Størst forskjell er det for gruppen «andre bachelorer», og minst for ingeniør-utdannede. Den store forskjellen når det gjelder «andre bachelorer» kan komme av at i det norske utvalget var det særlig mange med yrkesrettede høgskoleutdanninger, men – som vi skal se senere – forskjellen mellom de norske kandidatene og kandidatene i de øvrige landene gjelder uansett fagfelt.

På andre spørsmål kommer ikke de norske ingeniørene spesielt godt ut. I figur 9 illustrerer vi svarene på tre andre spørsmål med hensyn

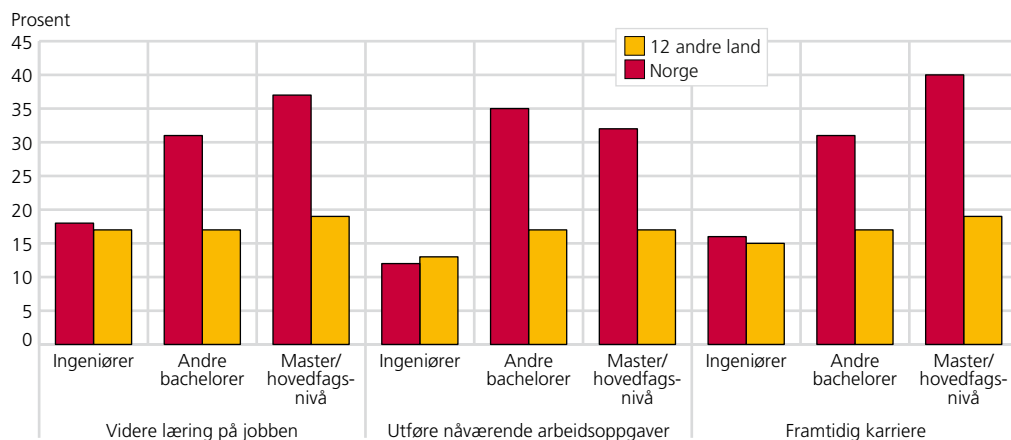
til nytten av utdanningen, og vi har da valgt ut andelen som har svart «i veldig høy grad».

Både de norske masterne og de norske kandidatene i gruppen «andre bachelorer» er betydelig mer positive enn tilsvarende grupper i de tolv andre landene når det gjelder vurdering av nytten av utdanningen med hensyn til videre læring på jobben, det å utføre nåværende arbeidsoppgaver og for framtidig karriere. På disse tre spørsmålene skiller imidlertid de norske ingeniørene seg ikke positivt ut sammenliknet med ingeniør-

Figur 8. Prosentandel i Norge og i andre land i ulike utdanningsgrupper som svarte at utdanningen i høy eller veldig høy grad var et godt grunnlag for å begynne yrkeskarrieren. REFLEX-undersøkelsen

Figur 9. Prosentandel i Norge og i andre land i ulike utdanningsgrupper som svarte at utdanningen i veldig høy grad var et godt grunnlag for videre læring, å utføre arbeidsoppgaver og karriere. REFLEX-undersøkelsen

rene i de øvrige landene, svarmønsteret er derimot svært likt.

I tabell 6 ser vi på hvordan svarene fordeles seg etter fagfelt. Vi ser på andelen som har svart at utdanningen i veldig høy grad var et godt grunnlag for å starte yrkeskarrieren. Rekkefølgen på utdanningene er rangert etter størrelsen på andelen som svarte dette i det norske utvalget. Fagfeltene er opprinnelig kodet etter den internasjonale ISCED-standard, og er i tabell 6 ordnet for å tilpasses best mulig til inndelingen vi foran har brukt for kandidatundersøkelsen 2007.

Det som er slående, er at de norske kandidatene *uansett fagfelt og grad* oftere mener at utdanningen i veldig høy grad var et godt grunnlag for å begynne yrkeskarrieren enn hva kandidatene i de tolv øvrige landene gjør. Tabell 6 viser gjennomsnittet for de tolv landene. Det er imidlertid også forskjeller mellom landene, se tabell 7.

Tabell 7. **Andelen i ulike land som syntes at utdanningen ga et svært godt grunnlag for å begynne yrkeskarrieren. Prosent. REFLEX-undersøkelsen**

	Ingeniører	Andre bachelorer	Master/hovedfagsnivå	Alle
Italia	23,1	33,3	21,9	22,7
Spania	39,5	21,9	25,2	25,2
Frankrike	19,3	32,9	34,6	32,7
Østerrike	53,8	60,3	29,8	31,4
Tyskland	28,9	22	18,9	21,1
Nederland	14,7	13,4	18,2	14,9
Storbritannia	22,4	20	25,6	20,5
Finland	13,2	19,3	20,9	19,3
Norge	39	55	46,6	51,3
Tsjekkia	19,5	17,6	28,2	25,6
Sveits	25	32,2	26,5	27,1
Belgia	22,4	16,9	17,5	18,2
Estland	23	22,7	26	23,2
I alt	24,5	26,3	25,3	25,6
N, alle, uveid ¹	2 655	10 518	21 126	34 229

¹ Se note 2 under tabell 5.

Tabell 6. **Andel som syntes at utdanningen i veldig høy grad var et godt grunnlag for å starte yrkeskarrieren, etter fagfelt og grad. REFLEX-undersøkelsen**

	Norge		12 andre land	
	Prosent	N, uveid	Prosent	N, uveid
Helse/sosial, master/hovedfagsnivå	69,4	83	27,5	1 958
Jus, master/hovedfagsnivå	64,6	106	28,9	1 648
Helse/sosialfag, bachelornivå	58,5	568	33,5	2 262
Lærerutd./ped.fag, bachelor	54,9	390	21,5	1 096
Samfunnsfag, bachelornivå	54,8	77	19,6	1 037
Humaniora, bachelornivå	(52,2)	23	14,5	1 176
Sikkerhets/samferdselsfag, bachelornivå	51,7	68	23,5	373
Primærn., veterinær, samferdsel, sikkerhet, master/hovedfagsnivå ¹	46,7	48	23,1	963
Naturvitenskap og teknologi, master/hovedfagsnivå	45,7	246	27,6	5 817
Samfunnsfag, master/hovedfag	39,3	116	17,7	2 375
Naturvitenskapelige fag/ingeniørutdanning, bachelornivå ²	38,4	154	22,8	3 493
Økonomisk-administrative fag, bachelornivå	36,9	59	18,4	2 397
Humaniora, master/hovedfagsnivå	30,6	117	18,4	2 553
Pedagogiske fag, master/hovedfagsnivå	(30,0)	24	21,9	2 041
Økonomisk-administrative fag, master/hovedfagsnivå	(20,8)	29	26,6	3 002
I alt	51,3	2 108	23,5	32 191

¹ Slått sammen pga. lavt tallgrunnlag for det norske utvalget.

² Ingeniørene er her slått sammen med bachelorer med naturvitenskapelig utdanning.

Blant masterne har Norge høyest andel som mener at utdanningen i meget høy grad var et godt grunnlag for å starte yrkeskarrieren. Blant ingeniører og andre bachelorer var det høyere andel i det østerrikske utvalget enn i Norge, særlig var andelen stor blant de østerrikske ingeniørene. De spanske ingeniørene var også like fornøyde som de norske. For øvrig var andelen høyest i Norge, innenfor alle tre hovedgrupper av utdanning. De nederlandske, belgiske og finske kandidatene er de som sjeldnest svarer positivt på spørsmålet.

Er det en god arbeidsmarkedssituasjon som ligger til grunn for de norske resultatene?

De norske kandidatene hadde gjennomgående hatt en bedre arbeidsmarkedssituasjon i tiden etter uteksaminering enn kandidatene fra de andre landene (Støren 2008). Positive arbeidsmarkedserfaringer kan ha spilt en rolle for de positive norske vurderingene. Ledigheten på undersøkelsestidspunktet var bare 2 prosent i det norske utvalget, det vil si lavest av alle landene sammen med Estland (der ledighetsandelen bare var 1 prosent), Tsjekkia og Belgia. Det norske utvalget hadde høyest andel som ikke hadde opplevd arbeidsledighet i perioden etter uteksaminering, 80 prosent, sammen med det estiske utvalget, med 78 prosent. Gjennomsnittet for de 13 landene var 68 prosent. De av de norske kandidatene som hadde opplevd arbeidsledighet, hadde i gjennomsnitt også kortere ledighetserfaring enn gjennomsnittet for landene, som var 8 måneder. Tilsvarende tall for det norske utvalget var 6,2 måneder. Lavest lå det tsjekkiske utvalget med 4,8 måneder (som for øvrig også hadde senere uteksamineringstidspunkt enn utvalgene i de øvrige landene), men på den annen side hadde en langt høyere andel i det tsjekkiske enn det norske utvalget opplevd ledighet. Totalt sett hadde altså det norske utvalget

den beste arbeidsmarkedssituasjonen av landene som var med i undersøkelsen.

Vi har undersøkt betydningen av dette ved å utføre en regresjonsanalyse av sannsynligheten for å mene at utdanningen i meget høy grad ga et godt grunnlag for å starte yrkeskarrieren (logistisk regresjon), der vi har kontrollert for samlet tid en har vært sysselsatt etter eksamen, og antall ganger en eventuelt har vært arbeidsledig og samlet varighet av eventuelle ledighetsperioder. Vi har også kontrollert for demografiske kjennetegn,⁷ fagfelt og grad, videreutdanning og flere kjennetegn ved studiet. Resultater av analysen er vist i vedleggstabell A1.

Analyseresultatene viser blant annet at økt sysselsettingserfaring øker sannsynligheten for å mene at utdanningen ga et svært godt grunnlag for å starte yrkeskarrieren, mens økt varighet av arbeidsledighet reduserer sannsynligheten. Det er dessuten fortsatt, etter kontroll for en rekke relevante bakgrunnsfaktorer, de nederlandske kandidatene som sjeldnest svarer positivt på spørsmålet. Videre viser analysen at både gode karakterer, det å ha blitt utdannet fra et studium forbundet med akademisk prestisje og det å ha en yrkesorientert utdanning øker sannsynligheten for positivt svar på spørsmålet. Også etter kontroll for alle disse forholdene *skiller det norske utvalget seg ut ved størst sannsynlighet* for å svare positivt på spørsmålet om utdanningen ga et godt grunnlag for å starte yrkeskarrieren, fulgt av Østerrike, Spania og Frankrike.

⁷ I analysen i vedleggstabell A1 har vi også kontrollert for alder, siden det er stor variasjon mellom landene når det gjelder respondentenes alder, og fordi vi i denne analysen er spesielt interessert i å kontrollere for erfaringer i løpet av perioden på fem-seks år etter eksamen. Imidlertid er alder heller ikke her signifikant.

Det er derfor vanskelig å tolke svarene annerledes enn at de norske kandidatene faktisk har en mer positiv vurdering av sin utdanning enn kandidatene i de tolv andre europeiske landene. Hvorvidt dette er en form for kulturelt særtrekk, det vil si at de norske kandidatene har en større subjektiv tilbøyelighet til å være positive, uavhengig av den mer objektive kvaliteten på utdanningen, er vanskelig å si. Det er imidlertid andre resultater fra REFLEX-undersøkelsen som ikke peker i den retningen. De norske kandidatene rapporterer for eksempel om mindre jobbrelatert etterutdanning/kurs enn de øvrige lands kandidater. De ligger også under gjennomsnittet når det gjelder vurderingen av hvorvidt utdanningen bidro til utviklingen av gründerkompetanse/entreprenørskap (Støren, 2008). De ligger noe over gjennomsnittet når det gjelder jobbtilfredshet, men det er det også mange andre land som gjør. Det norske utvalget peker seg ikke spesielt ut som vinnerne når det gjelder oppfyllelsen av karriereorienterte yrkesverdier, men de er blant vinnerne når det gjelder oppfyllelsen av faglig orienterte og sosialt orienterte yrkesverdier (Støren og Arnesen, 2007). Disse mange ulike resultatene tyder ikke på at det norske utvalget har en spesiell tendens til å svare positivt nærmest uavhengig av objektive realiteter. Derimot synes det å være holdepunkter for at stor arbeidskrafttetter spørsmål og høy kvalitet ved utdanningene synes å ha virket sammen slik at den opplevde nytten av utdanningen framstår som særlig sterk blant de norske kandidatene fem-seks år etter eksamen.

Oppsummering og konklusjoner

De nyutdannede kandidatene tilkjenner i det store hele en positiv vurdering av den utdanningen de har tatt. En slik samlet vurdering bygger dels på erkjennelsen av å ha tatt en utdanning som samsvarer med interessene deres, relevans for

arbeidslivet, og erfaringene med selve studietilbudet. Vurderingene av lærestedet og undervisningen er derimot noe mer forbeholden, det samme gjelder den direkte relevansen for yrkeslivet. Dette betyr at kandidatenes totalvurdering er mer positiv enn vurderingen av de enkelte aspektene ved utdanningen. Det ser ikke ut til at vurderingen av utdanningen endrer seg noe vesentlig fra rett etter studieslutt og til det har gått fem-seks år.

Det er systematiske forskjeller i vurderingen etter type utdanning. Kandidater som har fullført et høyere grads studium (mastergrad, hovedfag eller profesjonsstudium), er klart mer tilfredse et halvt år etter eksamen enn studentene med en bachelorgrad fra universitetet og ingeniørene. Det er særlig overraskende at ingeniørene ikke er spesielt tilfredse med relevansen for arbeidslivet. Også i en mer detaljert inndeling i utdanningsgrupper finner vi systematisk at mastergradskandidatene er på topp, mens en del av bachelorgradene fra universitetene kommer ut svakest (pedagogiske fag, samfunnsfag og helsefag). Juss utgjør et interessant eksempel; det er ett av de studiene som kommer på topp i den samlede vurderingen av utdanningen, men på bunn i vurderingen av lærestedet. Det er ikke minst betydelig misnøye med undervisningsmetoder og oppfølging i jusstudiet, men dette synes likevel ikke å svekke det positive totalinntrykket.

REFLEX-undersøkelsen, som ble gjennomført fem-seks år etter eksamen, omfatter til dels andre grupper enn kandidatundersøkelsen fra 2007, og dessuten er spørsmålsformuleringene forskjellige. Vi kan dermed ikke gi et helt presist inntrykk av hvordan kandidatenes vurderinger endres fra starten av yrkeskarrieren til de har vært i arbeid noen år. Men det er mulig å fortolke resultatene dit hen at vurderingen av utdanningens relevans for arbeidslivet

synes å være mer positiv etter fem-seks år enn like etter at de var ferdige. Hvis dette er en riktig fortolkning, kan det tyde på at innholdet i utdanningen er viktig for selve yrkesutøvelsen, og ikke bare som et sertifikat for å få jobben.

Noe av det mest interessante fra REFLEX-undersøkelsen er at det norske utvalget er klart mest positiv i sin bedømmelse av utdanningen av utvalgene i de 13 landene som deltok. Dette gjelder totalt, og i nesten alle de utdanningsgruppene vi kan dele utvalget inn i. Forskjellen mellom norske og andre lands kandidater er imidlertid liten blant ingeniørene. De norske kandidatene er klart mest fornøyd med utdanningen som grunnlag for å begynne yrkeskarrieren, for videre læring i jobben, for å utføre nåværende arbeidsoppgaver og for framtidig karriere. Forskjellene er til dels svært store. Siden det synes å være et visst samsvar mellom arbeidsmarkedssituasjonen og tilfredshet med utdanningen, har vi undersøkt om de positive resultatene for Norge hovedsakelig henger sammen med at de norske kandidatene var de som hadde minst problemer med å få jobb. Dette kan forklare noe, men det positive bildet for Norge består også når vi tar hensyn til dette. Andre svar i undersøkelsen gir heller ikke noe grunnlag for å anta at norske respondenter generelt gir mer positive svar i en spørreskjemaundersøkelse.

Disse resultatene er på mange måter overraskende. Deltakelsen i høyere utdanning er i Norge blant den høyeste i Europa, så det kan ikke være noen forklaring at høyere utdanning i Norge er noe mer eksklusivt enn i andre land. En mulig forklaring kan være at en forholdsvis flat lønnsstruktur i Norge medvirker til at høyt utdannede har en mindre friksjonsfri overgang til arbeidslivet, noe som igjen kan påvirke kandidatenes vurderinger. På den annen side har vi undersøkt om forskjeller i

arbeidsmarkedserfaringer etter eksamen forklarer forskjellene i vurderingen av utdanningens nytte, og det synes ikke å være tilfelle. Vi må selvsagt være forsiktige med å trekke tolkningen av kandidatenes subjektive vurderinger for langt, men det er vanskelig å komme utenom en konklusjon om at norske studier faktisk er godt tilpasset arbeidslivets krav, og at kvaliteten rent generelt, sett gjennom kandidatenes øyne, også må være god. Om dette skyldes det faglige innholdet eller måten det undervises og veiledes på, er vanskelig å si. Det er verdt å merke seg at dette gjelder kandidater utdannet før innføringen av kvalitetsreformen i høyere utdanning.

Referanser

Aamodt, P.O., Hovdhaugen, E., og V.

Opheim (2006): *Den nye studiehverdagen. Delrapport 6. Evaluering av Kvalitetsreformen*, Norges forskningsråd/Rokkansenteret/NIFU STEP.

Allen, J og R. van der Velden (red.)

(2007): *The Flexible Professional in the Knowledge Society: General Results of the REFLEX Project*, Maastricht: Research Centre for Education and the Labour Market, Maastricht University, Report to the EU Commission.

Arnesen, C.Å. (2008): *Arbeidsmarkedet et halvt år etter eksamen for universitets- og høyskolekandidater utdannet våren 2007*, Oslo: NIFU STEP (http://www.nifustep.no/norsk/inhold/prosjekter/nasjonale/kandidatundersoekelsene/halvtaarsundersoekelser/kandidatundersoekelsen_2007).

Arnesen, C.Å. og E. Waagene (2009): *Bachelorgraden fra universitet – en selvstendig grad, eller delmål i et lengre utdanningsløp?* Rapport 7, Oslo: NIFU STEP.

Frøseth, M.W. og J. Caspersen (2008): *Tilbakeblikk på utdanningen. Yrkesaktivitet, mestring av yrke, oppfølging i arbeidslivet og vurdering av utdanningen*, HiO-notat 2008:2, Oslo: Høgskolen i Oslo/Senter for profesjonsstudier.

KUF (2001): *Gjør din plikt – krev din rett*, Stortingsmelding nr. 27 (2000-2001), Kvalitetsreform av høyere utdanning, Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.

Michelsen, S. og P.O. Aamodt (2006): *Evalueringen av Kvalitetsreformen*, sluttrapport, Oslo: Norges forskningsråd.

NOKUT (2008): *Evaluering av ingeniørutdanningen i Norge 2008*, Nasjonalt organ for kvalitet i utadnningen, www.nokut.no

Statistisk sentralbyrå (2001): *Norsk standard for utdanningsgruppering*. Revidert 2000, Statistisk sentralbyrå.

Støren, L.A. & C.Å. Arnesen (2007): *Winners and Losers*, I.J. Allen og R. van der Velden (red.) *The Flexible Professional in the Knowledge Society: General Results of the REFLEX Project*, Maastricht: Research Centre for Education and the Labour Market, Maastricht University, Report to the EU Commission.

Støren, L.A. (2008): *Høyere utdanning og arbeidsmarked – i Norge og Europa*, Norsk rapportering fra EU-prosjektet "REFLEX", Rapport 6/2008, Oslo: NIFU STEP.

Vedleggstabell A1. Logistisk regresjon av sannsynligheten for å svare «utdanningen var i svært stor grad et godt grunnlag for å starte yrkeskarrieren». REFLEX-undersøkelsen

	B	S.E.	Sig.
Italia	0,593	0,099	0,000
Spania	1,071	0,095	0,000
Frankrike	1,063	0,098	0,000
Østerrike	1,240	0,097	0,000
Tyskland	0,666	0,098	0,000
Storbritannia	0,587	0,105	0,000
Finland	0,306	0,096	0,001
Tsjekkia	0,823	0,095	0,000
Norge	1,694	0,088	0,000
Sveits	0,789	0,093	0,000
Belgia	0,255	0,108	0,019
Estland	0,742	0,114	0,000
(Referanse er Nederland)			
Bachelor (opprinnelig)	-0,102	0,047	0,029
Videreutdanning fra bachelor til master	-0,111	0,089	0,209
Videreutdanning til PhD	0,285	0,088	0,001
Annen videreutdanning	0,027	0,044	0,537
(Referanse er master, opprinnelig)			
Lærerutdannig/ped.fag	0,122	0,083	0,140
Humaniora	-0,071	0,081	0,382
IKT-fag	0,558	0,125	0,000
Ingeniørfag og teknologi	0,250	0,074	0,001
Naturvitenskapelige fag, ellers	0,183	0,084	0,029
Primærnæring, veterinær	0,127	0,125	0,312
Helse/sosialfag	0,348	0,075	0,000
Service, sikkerhet, samferdsel	0,266	0,127	0,036
Juss	0,385	0,089	0,000
Økonomisk-administrative fag	0,090	0,075	0,231
(Referanse=samfunnsfag) ¹			
Alder	-0,027	0,020	0,182
Alder kvadrert	0	0	0,471
Kvinne (=1)	0,087	0,039	0,027
Karakterer, relativt til medstudenter	0,182	0,038	0,000
Uoppgitt om karakterer	-0,048	0,062	0,434
Utdanningen var yrkesrettet	0,749	0,039	0,000
Utdanningen var forbundet med akademisk prestisje	0,538	0,038	0,000
Antall mdr sysselsatt	0,006	0,002	0,000
Ikke vært sysselsatt	-0,108	0,139	0,439
Ukjent om sysselsetting	0,027	0,082	0,743
Antall ganger arbeidsledig	-0,041	0,026	0,114
Antall mdr arbeidsledig	-0,028	0,005	0,000
Konstant	-2,365	0,344	0,000
Pseudo R ² (Nagelkerke)	0,134		
Tallet på observasjoner	19 089		

¹ Fagfeltinndelingen er basert på ISCED 97. Fra samfunnsfag er økonomi/administrasjon og juss trukket ut som egne grupper. Fra naturvitenskapelige fag (Science) er IKT-fag trukket ut som egen gruppe.